

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE

NÁRODOHOSPODÁRSKA FAKULTA

Evidenčné číslo: 101003/B/2016/3533803067

**POPULAČNÝ VÝVOJ A JEHO CHARAKTERISTIKY
NA ZAČIATKU 21.STOROČIA**

Bakalárska práca

2016

Miriama Trebichalská

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE

NÁRODOHOSPODÁRSKA FAKULTA

**POPULAČNÝ VÝVOJ A JEHO CHARAKTERISTIKY
NA ZAČIATKU 21.STOROČIA**

Bakalárska práca

Študijný program: Národné hospodárstvo

Študijný odbor: 3.3.1 Národné hospodárstvo

Školiace pracovisko: Katedra hospodárskej politiky

Školiteľ: Ing. Roman Chandoga, PhD.

Bratislava 2016

Miriama Trebichalská

Zadanie záverečnej práce

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že záverečnú prácu som vypracovala samostatne, a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Dátum:

Pod'akovanie

Ďakujem vedúcemu bakalárskej práce Ing. Romanovi Chandogovi, PhD. za jeho rady, ochotu, pomoc a usmernenie počas písania bakalárskej práce.

ABSTRAKT

TREBICHALSKÁ, Miriama: *Populačný vývoj a jeho charakteristiky na začiatku 21.storočia*. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Národohospodárska fakulta; Katedra hospodárskej politiky. – Vedúci bakalárskej práce: Ing. Roman Chandoga, PhD. – Bratislava: NHF EU, 2016, 48s.

Cieľom záverečnej práce je skúmať vývoj demografických ukazovateľov od začiatku 21.storočia až po súčasnosť. Hlavnou úlohou práce je zhodnotiť vývoj demografických ukazovateľov od roku 2000 po súčasnosť. Práca je rozdelená do štyroch kapitol. Obsahuje 16 grafov a 5 tabuliek. Prvá kapitola je venovaná populačnej teórii ekonóma T. R. Malthusa. Ďalej sa prvá kapitola venuje demografickým ukazovateľom ovplyvňujúcich populačný vývoj. Jednotlivé ukazovatele sú charakterizované a doplnené o spôsob ich výpočtu. V ďalšej časti sa charakterizuje cieľ práce a metódy potrebné na dosiahnutie výsledkov potrebných pre vývoj populácie v 21.storočí. Záverečná kapitola sa zaoberá výsledkami práce. Pre jednotlivé ukazovatele sme získali údaje, ktoré sme v záverečnej kapitole aplikovali do vzorcov pre výpočet. Z daných hodnôt sme zostavili grafy znázorňujúce vývoj daného ukazovateľa. Výsledkom riešenia danej problematiky je vyvodenie záverov jednotlivých častí a následná interpretácia pozorovaných skutočností.

Kľúčové slová: celkový počet obyvateľstva, plodnosť a pôrodnosť, potratovosť, prirodzený prírastok, migrácia, úmrtnosť, sobášnosť, rozvodovosť, štruktúra obyvateľstva.

ABSTRACT

TREBICHALSKÁ, Miriama: *Population development and its characteristics at the beginning of the 21st century.* – The University of Economics in Bratislava. The Faculty of National Economy; Department of Economic Policy. – Supervisor: Ing. Roman Chandoga, PhD. – Bratislava: FNE UE, 2016, 48p.

The goal of this work is to study the evolution of demographic indicators from the beginning of the 21st century to the present. The main task of this work is the development of identity demographic indicators from year 2000 to the present. The work is divided into four chapters. It contains 16 charts and 5 tables. The first chapter is devoted to Theory of Population by T. R. Malthus. Another part of first chapter deals with demographic indicators affecting the population development. Individual indicators are characterized by the method of their calculation. The next section describes the objective of the work and the methods needed to achieve the results necessary for the development of the population in the 21st century. The final chapter deals with the results of work. For individual indicators we obtained data, we applied the final chapter in the formulas for calculation. Out of the values we have set up graphs showing the evolution of the indicators. The result of the issue is drawing conclusions individual parts and subsequent interpretation of the observed facts.

Keywords: total population, fertility and birth rates, abortion, natural growth, migration, mortality, marriage rate, divorce rate, the structure of the population.

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 SÚČASNÝ STAV RIEŠENEJ PROBLEMATIKY DOMA A V ZAHRANIČÍ	10
1.1 POPULAČNÝ VÝVOJ.....	10
1.2 POPULÁCIA A JEJ ZLOŽKY	10
1.2.1 Celkový počet obyvateľov	11
1.2.2 Pôrodnosť a plodnosť	11
1.2.3 Potratovosť.....	13
1.2.4 Prirodzený prírastok obyvateľstva	14
1.2.5 Migrácia obyvateľstva	15
1.2.6 Úmrtnosť.....	16
1.2.7 Sobášnosť.....	17
1.2.8 Rozvodovosť.....	18
1.2.9 Štruktúra obyvateľstva.....	18
2 CIEĽ.....	21
3 METODIKA PRÁCE A METÓDY SKÚMANIA.....	22
4 VÝSLEDKY PRÁCE	23
4.1 CELKOVÝ POČET OBYVATEĽOV.....	23
4.2 PÔRODNOSŤ A PLODNOSŤ	27
4.2.1 Chlapci a dievčatá.....	28
4.2.2 Vek ženy pri prvom pôrode	30
4.2.3 Rodinný stav	31
4.2.4 Hrubá miera pôrodnosti	32
4.3 ÚMRTNOSŤ	33
4.4 SOBÁŠNOSŤ	34
4.5 ROZVODOVOSŤ	36
4.6 ŠTRUKTÚRA OBYVATEĽSTVA.....	38
DISKUSIA A ZÁVER	44
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	46

Úvod

Téma *Populačný vývoj a jeho charakteristiky na začiatku 21.storočia* sa zameriava na obdobie od roku 2000 po súčasnosť. V súčasnosti sa stáva populačný vývoj často diskutovanou témou. Znižuje sa pôrodnosť, zvyšuje sa počet imigrantov, narastá počet nových globalizačných chorôb. Všetky tieto stavy vplývajú na vývoj populácie.

Cieľom práce je zhodnotiť situáciu vývoja obyvateľstva v Európskej únii a na Slovensku v 21.storočí, čiže od roku 2000 po súčasnosť.

Bakalárska práca pozostáva zo štyroch kapitol. Prvá kapitola sa delí do dvoch častí. Prvá časť je zameraná na populačný vývoj. Spomenuli sme ekonóma T. R. Malthusa a jeho populačnú teóriu, charakteristiky danej teórie a jej vysvetlenie. V druhej časti sme sa zaoberali zložkami populácie. Jednotlivé zložky sme charakterizovali a definovali sme spôsoby ich výpočtov.

Druhá kapitola definuje cieľ práce a postupy, ktorými sme dosiahli skúmané výsledky.

V tretej kapitole bakalárskej práce sme sa venovali metódam práce. Kapitola definuje metódy výskumu, spôsoby výpočtov a interpretácie problematiky.

Štvrtá kapitola je zameraná na výsledky práce. Kapitola je rozdelená do šiestich častí. Vybrali sme jednotlivé ukazovatele populačného vývoja, ktoré sme skúmali, a to celkový počet obyvateľstva, pôrodnosť, úmrtnosť, sobášnosť, rozvodovosť a štruktúra obyvateľstva. Jednotlivé časti obsahujú tabuľky s údajmi či grafy znázorňujúce vývoj daného ukazovateľa. Záver jednotlivých častí tvorí interpretácia pozorovaných skutočností.

1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí

1.1 Populačný vývoj

V rámci vzniku a vývoja ekonomiky ako vedy sa pojmom populácia a populačná teória preslávil Thomas Robert Malthus. Vo svojej teórii tvrdí, že populácia sa rozmnožuje rýchlejšie ako životné prostriedky, napríklad potraviny. To znamená, že populácia narastá geometrickým radom a existenčné – životné prostriedky aritmetickým. Zjednodušene povedané, že množstvo vyprodukovaných potravín na jedného obyvateľa klesá a tým spomaľuje rast počtu populácie. Uvedená situácia vyvoláva nesúlad medzi veľkosťou populácie a množstvom existenčných prostriedkov. Tento nesúlad sa znižuje preventívnymi prekážkami, ako napríklad zákaz sobášov alebo pohlavná zdržanlivosť, alebo pozitívnymi prekážkami, pod ktorými rozumieme rôzne choroby, epidémie a vojny. Populačná teória je ďalej rozvíjaná predstaviteľmi neomaltuziánstva, ktoré vysvetľuje, že sociálne problémy populácie sú spôsobené rýchlym rastom počtu populácie.

1.2 Populácia a jej zložky

Populácia, inými slovami obyvateľstvo alebo ľudstvo, je definovaná ako súbor osôb vyskytujúcich sa na určitom území v určitom čase. Z ekonomického hľadiska predstavuje súbor skutočných a potenciálnych producentov a stálych spotrebiteľov. Spotreba materiálnych a iných hodnôt prebieha s cieľom zachovať fyzickú existenciu, reprodukciu človeka ako pracovnú silu a formovať duševný obzor jednotlivca v rámci existujúceho spoločenstva (Hrál, 2003)¹.

Veda, ktorá študuje ľudské populácie sa nazýva demografia – veda o obyvateľstve. Demografia sa zaoberá počtom, veľkosťou, štruktúrou a vývojom obyvateľstva z kvantitatívneho a kvalitatívneho hľadiska. Kvalitatívne kritérium zahŕňa pohlavie, vek, povolanie atď. Kvantitatívne kritérium pozoruje telesnú váhu alebo výšku obyvateľstva. Medzi základné ukazovatele používané pri demografickom

¹ HRÁL, V. a kol. 2005. Geografie světového hospodářství – vybrané kapitoly. Praha: Oeconomica, 2003. ISBN 80-245-0857-5.

skúmaní patria celkový počet obyvateľov, prírastok obyvateľstva, veková štruktúra, migrácia, miera úmrtnosti (mortality), miera pôrodnosti (natality) a iné.

1.2.1 Celkový počet obyvateľov

Prvým z hlavných ukazovateľov používaných pri výskumnej demografickej činnosti je celkový počet obyvateľov určitej krajiny. Celkový počet obyvateľov sa uskutočňuje odhadom ku 183.dňu v kalendárnom roku a to tromi možnými spôsobmi.

Prvým možným spôsobom je súčet všetkých osôb, ktoré sa fyzicky nachádzajú na území štátu v čase zisťovania stavu. Pri tomto spôsobe získavania údajov sa neberie do úvahy štátna príslušnosť pozorovaných osôb. Uvedený spôsob sa v štatistikách OSN² nazýva "de facto".

Druhým spôsobom, "de jure", sa sčítava len obyvateľstvo s trvalým pobytom v danom štáte. Nezáleží na tom, či sa rezidenti počas sčítavania na území krajiny nachádzajú alebo nie.

Tretí spôsob "upravený stav de facto" získava údaje o celkovom počte domáceho aj cudzieho obyvateľstva, ktorí sa počas sčítavania nachádzajú na území štátu. Zaraďujú sa sem aj národní príslušníci armády a diplomatického zboru spolu s rodinami sídliačimi mimo územia sčítavaného štátu.

1.2.2 Pôrodnosť a plodnosť

Ďalším základným ukazovateľom pre demografický výskum je miera pôrodnosti alebo inak nazývaná aj miera natality, ktorá má významnú úlohu v reprodukčnom procese obyvateľstva. Na výpočet ukazovateľa pôrodnosti sa zvolí sledovaná populácia a určí sa časové obdobie, za ktoré sa bude ukazovateľ sledovať, zvyčajne jeden rok.

² OSN – Organizácia Spojených národov

Hrubá miera pôrodnosti porovnáva počet narodených detí počas roka vzhľadom k strednému stavu obyvateľstva v danom roku. Hodnota je vyjadrená na 1000 obyvateľov.³

$$n = \frac{N}{S} \times 1000$$

n – hrubá miera pôrodnosti

N – počet narodených detí

S – stredný stav obyvateľstva

Hrubá miera plodnosti alebo fertility vyjadruje pomer počtu narodených detí počas sledovaného časového obdobia ku počtu žien v reprodukčnom procese na 1000 obyvateľov (Mládek, 1992).

$$f = \frac{N}{F(15-49)} \times 1000$$

f – hrubá miera plodnosti (fertility)

N – počet narodených detí

$F(15-49)$ – počet žien v reprodukčnom procese

Všeobecná miera plodnosti ukazuje počet živonarodených detí k strednému stavu žien v reprodukčnom veku na 1000 obyvateľov za časové obdobie, zvyčajne jeden rok (infostat.sk).

$$f = \frac{Nž}{F(15-49)} \times 1000$$

f – hrubá miera plodnosti (fertility)

$Nž$ – počet živonarodených detí

$F(15-49)$ – počet žien v reprodukčnom procese

Úhrnná plodnosť vyjadruje priemerný počet živonarodených detí pripadajúcich na jednu ženu počas jej celého reprodukčného obdobia, pri zachovaní úrovne plodnosti

³ Verejná databáza Eurostatu < <http://www.statistics.sk/pls/eutab/html.h?ptabkod=tps00112>>

sledovaného roka a za predpokladu nulovej úmrtnosti. Úhrn mier plodnosti sa ďalej sleduje podľa veku žien.

Pre jednotlivé vekové kategórie sa miera plodnosti vypočíta ako podiel počtu narodených detí u žien vo veku X k počtu žien vo veku X na 1000 obyvateľov.

$$fx = \frac{Nx}{Fx} \times 1000$$

fx – miera plodnosti pre určitú vekovú kategóriu

Nx – počet narodených detí u žien v určitej vekovej kategórii

Fx – počet žien v určitej vekovej kategórii

1.2.3 Potratovosť

Potrat je stav ukončenia tehotenstva. Zo štatistického hľadiska sa rozlišujú potraty umelé (interrupcie) alebo potraty samovoľné (spontánne). Potratovosť sa meria podobnými mierami ako plodnosť či pôrodnosť.

Hrubá miera potratovosti sa určuje pomerom súčtu všetkých potratov a stredného stavu obyvateľstva v pozorovanom časovom období, zvyčajne jeden rok.

$$p = \frac{P}{S}$$

p – hrubá miera potratovosti

P – súčet všetkých potratov

S – stredný stav obyvateľstva

Pri výpočte hrubej miery umelej potratovosti sa v čitateli namiesto súčtu všetkých potratov uvedie počet umelo vykonaných potratov. A pri výpočte hrubej miery spontánnej potratovosti sa do čitateľa zapisuje údaj vyjadrujúci súčet všetkých spontánnych potratov.

Všeobecná miera potratovosti ukazuje počet potratov k strednému stavu žien v reprodukčnom veku.

$$p = \frac{P}{F(15 - 49)}$$

p – miera potratovosti

P – počet potratov

$F(15 - 49)$ – počet žien v reprodukčnom veku

1.2.4 Prirodzený prírastok obyvateľstva

Ak sa od súčtu všetkých živonarodených detí odčíta súčet zomretého obyvateľstva za určité časové obdobie, spravidla to býva jeden rok, tak sa hovorí o prirodzenom prírastku obyvateľstva.

$$Pp = \left(\frac{N}{S} \times 1000 \right) - \left(\frac{M}{S} \times 1000 \right)$$

Pp – prirodzený prírastok obyvateľstva

N – počet živonarodených detí

M – počet zomretých

S – stredný stav obyvateľstva

V prípade, že počet živonarodených detí prevyšuje počet zomretých obyvateľov (narodení > zomretí), indikuje to rast obyvateľstva. Ak sa jedná o opačnú situáciu, kedy počet zomretých obyvateľov prevyšuje počet živonarodených detí (narodení < zomretí), definuje sa ako prirodzený úbytok obyvateľstva.

1.2.5 Migrácia obyvateľstva

Migrácia (sťahovanie) obyvateľstva pomenúva presun obyvateľstva a s ním spojenú zmenu trvalého bydliska, pritom nezáleží na tom, či je proces sťahovania v sídelnej štruktúre medzi oblasťami, v rámci jedného štátu alebo mimo štátu. Migrácia je považovaná za najvýznamnejší typ presúvania populácie. Z formálneho hľadiska sa rozlišuje dvojsmerný pohyb populácie, ide o odsťahovanie (emigrácia) a prisťahovanie (imigrácia). Sťahujúce sa obyvateľstvo sa nazýva migranti a podľa smeru pohybu sa rozdeľuje na imigrujúcich (prisťahovaných) a emigrujúcich (odsťahovaných, vystťahovaných). V odbornej literatúre sa vyskytuje pojem reemigrácia, t.j. návrat emigrovaného obyvateľstva späť do krajiny pôvodu. Proces, kedy sa obyvateľstvo vracia späť na územie, z ktorého bolo vystťahované násilím alebo dobrovoľne v dôsledku vojen alebo hraničných zmien, sa nazýva repatriácia – návrat obyvateľstva.

Podoby migrácie majú rôzne motívy, ktoré sťahovanie vyvolávajú. Situácia vyvolávajúca migráciu môže byť dobrovoľného alebo núteného charakteru. Dobrovoľnou migráciou sa rozumie ekonomická migrácia. Populácia sa sťahuje do krajín pre ekonomické výhody ako je napríklad lepšie mzdové ohodnotenie. O dobrovoľnej migrácii sa hovorí aj v prípade, keď sa emigrované obyvateľstvo vracia do pôvodnej krajiny. Druhá situácia je nútená migrácia, keď obyvateľstvo uteká z materskej krajiny do krajiny hostiteľskej z dôvodu vojnových konfliktov, politického prenasledovania, rôznych prírodných nešťastí alebo náboženských či rasových rozdielov. Uvedené situácie tak pomenúvajú skupiny migrantov ako ekonomickí migranti a utečenci.⁴

Na skúmanie pohybu migrujúceho obyvateľstva rozlišujeme viacero ukazovateľov. Hodnoty indexu mobilnosti určujú stupeň migračnej mobility resp. stability obyvateľstva. Pre výpočet indexu je potrebný počet imigrantov, emigrantov, stredný stav obyvateľstva regiónu a konštanta s hodnotou 1000. Konštanta vyjadruje počet migračného obyvateľstva na tisíc obyvateľov stredného stavu.

⁴ ŠÍBL, D. – ŠAKOVÁ, B. 2002. Svetová ekonomika : internacionalizácia – integrácia – globalizácia – interdependencia. 2. dopl. vyd. Bratislava : SPRINT, 2002. 418 s. ISBN 80-8848-98-9.

$$M = \frac{I + E}{S} \times c$$

M – index mobilnosti

I – počet imigrantov

E – počet emigrantov

S – stredný stav

c – konštanta vyjadrujúca počet migračného obyvateľstva na tisíc obyvateľov stredného stavu

Hrubá miera imigrácie (ukazovateľ intenzity imigrácie) vyjadruje pomer počtu imigrovaného obyvateľstva na počte obyvateľstva stredného stavu. Hrubá miera emigrácie (ukazovateľ intenzity emigrácie) vyjadruje pomer počtu emigrovaného obyvateľstva na počte obyvateľstva stredného stavu:

$$Ii = \frac{I}{S} \times c \qquad Ie = \frac{E}{S} \times c$$

Migračné saldo je rozdiel medzi počtom prisťahovaných a vystťahovaných. Miera migračného salda sa počíta ako podiel rozdielu prisťahovaných a vystťahovaných na počte obyvateľstva stredného stavu.

$$ms = \frac{I - E}{S} \times 1000$$

1.2.6 Úmrtnosť

Mortalita (úmrtnosť) je druhou rozhodujúcou zložkou prirodzeného pohybu obyvateľstva. Uvedený ukazovateľ vyjadruje počet zomretého obyvateľstva pripadajúceho na 1000 obyvateľov sledovanej populácie v určitom časovom období.

$$m = \frac{M}{S} \times 1000$$

m – miera úmrtnosti

M – počet zomretého obyvateľstva

S – stredný stav populácie

1.2.7 Sobášnosť

Sobášnosť je osobitný populačný proces, pri ktorom sa začína formovať rodina, a to uzavretím manželstva. Rodina ako relatívne trvalé spoločenstvo partnerov rozličného pohlavia a ich detí má nezastupiteľnú funkciu v procese reprodukcie obyvateľstva, najmä v silnej väzbe s pôrodnosťou.⁵

Počet uzavretých sobášov popisuje hrubá miera sobášnosti. Ukazovateľ sa vypočíta podielom počtu uzavretých sobášov v určitom časovom období pripadajúcich na 1000 obyvateľov stredného stavu.

$$s = \frac{S_o}{S} \times 1000$$

s – miera sobášnosti

S_o – počet uzavretých sobášov

S – stredný stav obyvateľstva

Pri uzatváraní manželstva sa za dôležitý pokladá rodinný stav osôb, ktoré sú schopné vstúpiť do stavu manželského. Sú to osoby neženaté (nevydaté), to znamená všetky slobodné, ovdovelé a rozvedené osoby. Manželstvá uzatvárané slobodnými osobami sa nazývajú protogamné manželstvá a merajú sa mierou protogamie vyjadrujúcou podiel sobášov medzi slobodnými snúbencami z celkového úhrnu sobášov.

⁵MLÁDEK, J. 1992. Základy geografie obyvateľstva. 1. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1992. 230 s. ISBN 80-08-00768-0.

1.2.8 Rozvodovosť

Zánik (zrušenie) manželstva žijúcich manželov právnou cestou sa nazýva rozvod manželstva. Na Slovensku o rozvode manželstva rozhoduje súd a rozvedeným manželom legislatíva umožňuje vstúpiť do nového zväzku manželského. Rozvodovosť sa pre proces reprodukcie populácie chápe ako negatívny jav na pôrodnosť. Ďalší negatívny vplyv má na výchovu detí. V posledných rokoch miera rozvodovosti stúpa. Jednými z hlavných faktorov ovplyvňujúcich ukazovateľ rozvodovosti sú napríklad nevera, alkoholizmus, nezáujem o rodinu, neplodnosť, finančné nezhody, či zlé zaobchádzanie jedného z manželov.

Hrubá miera rozvodovosti vyjadruje vzťah medzi počtom rozvedených manželstiev pripadajúcich na tisíc obyvateľov stredného stavu populácie v určitom časovom období.

$$r = \frac{R}{S} \times 1000$$

r – miera rozvodovosti

R – počet rozvedených manželstiev

S - stredný stav populácie

Okrem hrubej miery rozvodovosti sa sleduje aj miera rozvodovosti podľa dĺžky trvania manželstva, veku partnerov pri rozvode, počtu detí v rodine – či ide o bezdetné, jednodetné, dvojdetné, viacdetné manželstvo, manželstvo s maloletými deťmi. Ďalej sa sleduje počet podaných návrhov o rozvod a počet zrealizovaných návrhov.

1.2.9 Štruktúra obyvateľstva

Štruktúra obyvateľstva je veľmi významným ukazovateľom pre demografickú štatistiku. Pozorované skutočnosti sú rozdelené do troch základných skupín. Skupina s biologickým zameraním skúma populáciu podľa veku, rasovej štruktúry, zdravotného či rodinného stavu. Skupina skúmajúca ekonomické charakteristiky populácie sleduje

ekonomické aktivity ľudstva, povolanie, zamestnanie a iné. A tretia skupina s kultúrnymi znakmi posudzuje populáciu podľa vzdelania, národnosti, náboženstva či jazyka.

Najzákladnejšími a najpoužívanejšími charakteristikami obyvateľstva sú štruktúra podľa veku a pohlavia. Vek a pohlavie sú hlavné kategórie používané pri výpočtoch miery úmrtnosti, plodnosti a sobášnosti.

Podľa pohlavia sa rozlišuje mužská a ženská časť populácie. V percentuálnom vyjadrení sa pomer mužskej časti populácie na celkovom počte populácie nazýva koeficient maskulinity. Pomer ženskej časti populácie na celkovom počte populácie sa označuje ako koeficient femininity. Vzájomné pomery osôb jedného pohlavia k druhému určujú indexy maskulinity alebo femininity.

Veková štruktúra obyvateľstva je v štatistických meraniach veľmi dôležitým faktorom. Vyjadruje početnosti celkového obyvateľstva, žien či mužov v rôznych vekových kategóriách. Skúmané početnosti sa vyjadrujú v absolútnych alebo percentuálnych hodnotách. Vo všeobecnej rovine sa obyvateľstvo delí do troch hlavných skupín. Rozlišujeme:

- obyvateľstvo v predproduktívnom veku tvorí populácia vo vekovom rozpätí od 0 do 14 rokov,
- populácia vo veku od 15 do 59 rokov nesie charakter produktívneho obyvateľstva,
- do poproduktívneho veku patrí populácia vymedzená vekovou hranicou nad 60 rokov.⁶

Tieto tri skupiny sa používajú na vyjadrenie rôznych indexov v oblasti sociálnej politiky. Na rozličné merania sa používajú rôzne vekové skupiny. Môžu byť vyjadrené v dekádoch ľudského života alebo päťročných časových obdobiach. Ide o rôzne merania pre jednotlivé ukazovatele, čiže sa prispôsobuje veková hranica pre meranie.

Rasová štruktúra obyvateľstva člení populáciu do skupín na základe zdedených fyzických znakov. Skúmané fyzické znaky dokážu rozdeliť populáciu do rasových skupín na základe farby pokožky, tvaru očí, nosa, úst, vlasovej štruktúry, stavby tela

⁶ RIEVAJOVÁ E. a kol. 2013. Sociálne zabezpečenie. Bratislava : EKONÓM, 2013. 339 s. ISBN 978-80-225-3631-8.

a podobne. Na základe povahových atribútov člení veda populáciu z hľadiska mentality obyvateľstva alebo temperamentu obyvateľov v danej krajine.

Jazyková a národnostná štruktúra delí populáciu do jazykových a národnostných skupín. Pojem národnosť klasifikuje obyvateľov podľa príslušnosti k určitému národu. Pojem národ reprezentuje historickú formu ľudskej spoločnosti, ktorá vznikla na základe pevného spoločenstva, hospodárskeho života, spoločného jazyka, územia, kultúry, spôsobu života, tradícií a ich odrazu v národnej psychike a národnom vedomí (Encyklopédia Slovenska). Jazyková štruktúra sa uplatňuje pri zoskupovaní príbuzných národov. Členenie populácie podľa jazykovej štruktúry je obtiažne, pretože jazyk sa neustále vyvíja a formuje v rozličných častiach sveta. Na základe neustáleho vývoja jazyka existuje veľký počet jazykov, ktorých slovná zásoba je malá, písomné vyjadrenie chýba a týmito jazykmi hovorí len malý počet obyvateľstva.

2 Cieľ

Cieľom bakalárskej práce je skúmať vývoj demografických ukazovateľov od začiatku 21.storočia až po súčasnosť. Hlavnou úlohou práce je zhodnotiť vývoj demografických ukazovateľov od roku 2000 po súčasnosť.

Jedným z čiastkových cieľov práce je charakterizovať základné pojmy spojené s demografickými zmenami a populačným vývojom a určiť metódy ich výpočtu.

Ďalším z čiastkových cieľov práce je použiť ukazovatele, ktoré sme v prvej kapitole charakterizovali a určili ich spôsob výpočtu. Jednotlivé ukazovatele sú pozorované v rôznych kategóriách, podľa pohlavia, veku alebo rodinného stavu. Použité údaje sú dostupné zo štatistických tabuliek Európskej únie – Eurostat a Slovenskej republiky – Infostat. Údaje sme zbierali pre Európsku úniu a Slovenskú republiku v časovom období od roku 2000 po súčasnosť – posledný dostupný údaj. Dané údaje sme aplikovali pre jednotlivé ukazovatele a získali hodnoty, ktoré nám dajú obraz o situácii pre porovnávaný ukazovateľ.

Ďalším krokom potrebným pre zhodnotenie vývoja demografických ukazovateľov je vypočítať hrubú mieru za daný ukazovateľ a jej vývoj. Hrubou mierou sme získali údaj, ktorý vyjadruje hodnotu ukazovateľa na 1000 obyvateľov pozorovanej krajiny.

Posledným čiastkovým cieľom je zhodnotiť získaný obraz o situácii pre jednotlivé ukazovatele pre Európsku úniu a pre Slovensko. Na základe analýz a porovnávaní sme získali obraz o vývoji a súčasnú situáciu daných ukazovateľov. Z preštudovaných materiálov sme skonštatovali, či sú dané ukazovatele ovplyvnené svetovými modernými trendmi v demografii ako je napríklad odkladanie materstva do vyššieho veku, spolužitie v spoločnej domácnosti namiesto uzavretia manželstva a iné.

3 Metodika práce a metody skúmania

Na spracovanie bakalárskej práce sme použili metódy na zistenie vývoja skúmaných ukazovateľov. Na základe preštudovanej literatúry a odborných dokumentov sme získali dostatok informácií potrebných pre danú problematiku. Postupy práce sú obsahom hľadania informácií, zhromažďovania a triedenia potrebných údajov a následným spracovaním údajov k skúmanej problematike. Pri písaní sme použili nasledujúce postupy.

Aby sme mohli skúmať danú problematiku, bolo potrebné definovať a charakterizovať základné pojmy, ukazovatele, spôsoby výpočtov a hodnoty potrebné pre výpočty. Základný zdroj informácií tvorila odborná domáca literatúra, vyhlášky, odborný slovník pojmov Štatistického úradu Slovenskej republiky.

Ďalšou metódou skúmania bolo hľadanie údajov potrebných pre výpočty ukazovateľov. Údaje sme čerpali zo Štatistického úradu Európskej únie a zo Štatistického úradu Slovenskej republiky. Keďže témou je 21. storočie, zamerali sme sa na získavanie údajov od roku 2000 po súčasnosť. Posledné dostupné údaje v databázach štatistických úradov boli pri jednotlivých ukazovateľoch rôzne, hlavne čo sa Európskej únie týka.

Po získaní údajov potrebných pre ďalšie výpočty ukazovateľov sme sa zamerali na triedenie a spracovanie. Získané údaje sme triedili podľa potrebnosti pre ďalšie výpočty. Vodítkom pre všetky výpočty bol celkový stav populácie.

Pre každý ukazovateľ sme vypočítali hrubú mieru. Pri výpočtoch sme pracovali so stredným stavom obyvateľstva a celkovým počtom pre daný ukazovateľ, napr. sme celkovú pôrodnosť v krajine podelili stredným stavom obyvateľstva a získali sme hrubú mieru pôrodnosti v krajine.

Ďalšou použitou metódou v práci bolo porovnávanie. Porovnávali sme zistené skutočnosti vychádzajúce z údajov poskytnutých zo štatistických úradov. Táto metóda vyjadruje rozdiely či spoločné znaky pri daných údajoch.

4 Výsledky práce

Vývoj populácie závisí od viacerých ukazovateľov, ktoré tento jav ovplyvňujú. Hlavnú úlohu vo vývoji má celkový počet obyvateľstva. Ak poznáme stav obyvateľstva, môžeme od neho odvodiť ďalšie ukazovatele opisujúce vývoj obyvateľstva v krajine.

V prvej kapitole sme definovali jednotlivé ukazovatele potrebné pre skúmanie vývoja populácie. Pre jednotlivé ukazovatele sme uviedli metódu výpočtu a hodnoty potrebné pre výpočet. V nasledovnej kapitole sme výpočty pre vybrané ukazovatele uviedli v praxi a skúmali sme ich vývoj.

4.1 Celkový počet obyvateľov

Na zistenie stavu obyvateľstva v krajine slúži hlavný ukazovateľ celkového počtu obyvateľstva. Celkový počet obyvateľstva je dôležitý pre výpočty ostatných ukazovateľov sledujúcich populačný vývoj.

Aby sme mohli začať skúmať danú problematiku, je potrebný údaj o celkovom počte obyvateľov v celej Európskej únii (ďalej len „EÚ“) a na Slovensku. Vyjadrili sme percentuálny podiel jednotlivých krajín na celkovom zložení EÚ a zároveň podiel mužov a žien na celkovom obyvateľstve EÚ. Pre Slovenskú republiku (ďalej len „SR“) sme vyjadrili podiel mužov a žien na celkovom obyvateľstve krajiny.

Európska únia

Vývoj počtu obyvateľov pre Európsku úniu v absolútnom a percentuálnom vyjadrení znázorňuje nasledovná tabuľka č. 1.

Tabuľka 1. Vývoj počtu obyvateľstva v EÚ, podiel žien a mužov

EU	spolu	muži	ženy	% muži	% ženy
2000	486 830 048	236 939 510	249 890 538	48,67	51,33
2001	488 051 705	237 567 621	250 484 084	48,68	51,32
2002	488 962 706	238 080 874	250 881 832	48,69	51,31
2003	490 691 578	238 965 145	251 726 433	48,70	51,30
2004	492 555 798	239 930 825	252 624 973	48,71	51,29
2005	494 598 322	240 994 246	253 604 076	48,73	51,27
2006	496 436 597	241 952 062	254 484 535	48,74	51,26
2007	498 300 775	242 934 295	255 366 480	48,75	51,25
2008	500 297 033	243 990 548	256 306 485	48,77	51,23
2009	502 090 235	244 911 802	257 178 433	48,78	51,22
2010	503 170 618	245 499 963	257 670 655	48,79	51,21
2011	504 494 374	246 173 118	258 321 256	48,80	51,20
2012	504 060 345	-	-	-	-
2013	505 166 839	-	-	-	-
2014	506 944 075	247 379 264	259 564 811	48,80	51,20
2015	508 450 856	248 212 264	260 238 592	48,82	51,18

Zdroj: vlastné spracovanie údajov z Eurostat

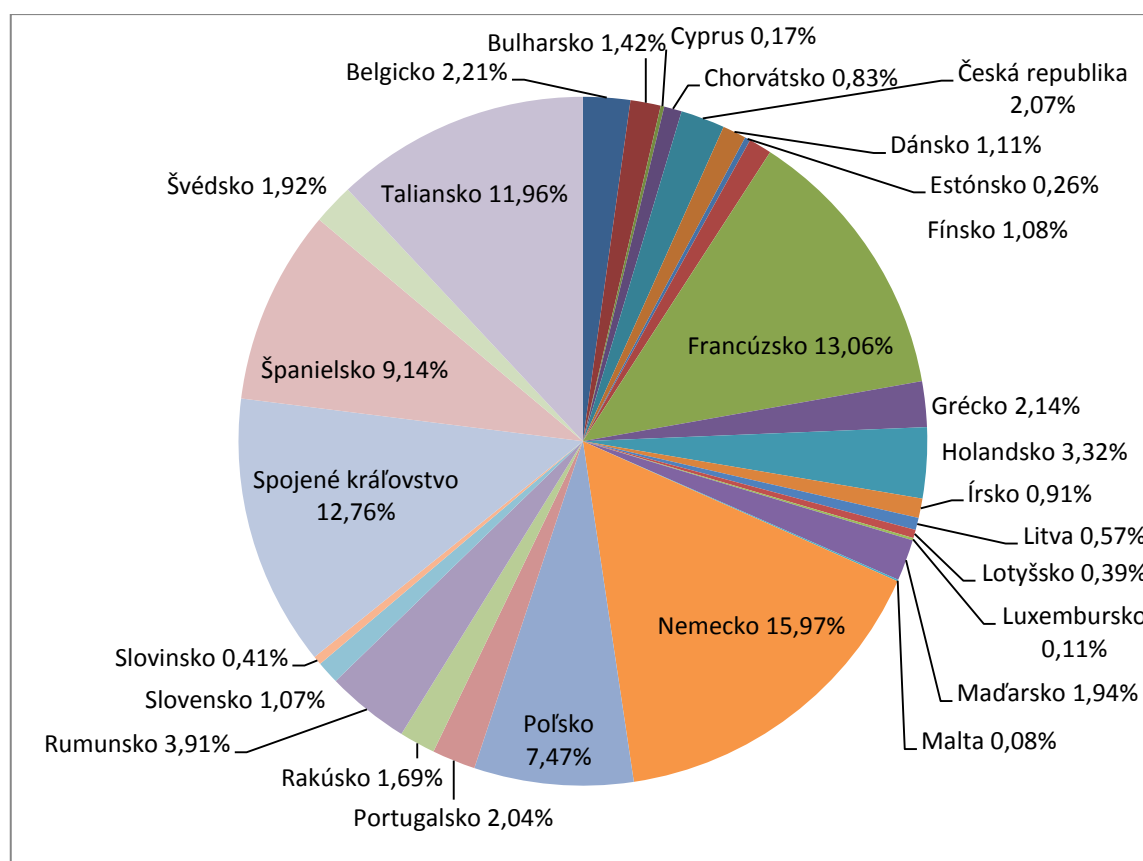
Z tabuľky č. 1 vyčítame, že podiel mužov a žien na celkovej populácii Európskej únie v pozorovaných obdobiach sa udržiava na približne rovnakej úrovni. Mužská časť populácie v európskom integračnom zoskupení predstavuje v priemere 48,74 % na celkovom počte populácie Únie. Ženské obyvateľstvo tvorí v priemere 51,26% celkovej populácie Únie. Z uvedenej skutočnosti môžeme konštatovať, že nadpolovičnú väčšinu európskej integračnej populácie tvoria ženy, muži tvoria menšiu polovicu.

V tabuľke č.1 môžeme vidieť, že počet obyvateľov Európskej únie každým rokom stúpa miernym tempom. V prvých troch rokoch nového milénia celkový počet obyvateľov EÚ stagnoval približne pri hodnote 488 mld. obyvateľov. V nasledujúcich rokoch sa Únia postupne rozširovala o nových členov. Integráciou štátov do Európskej únie sa zvyšoval celkový počet populácie o počet obyvateľov prístupujúcich krajín. Najmasovejšie rozšírenie v dejinách EÚ sa uskutočnilo v roku 2004, kedy sa k EÚ pripojilo 10 európskych štátov (Estónsko, Lotyšsko, Litva, Poľsko, Česká republika, Maďarsko, Slovinsko, Malta, Cyprus a Slovensko). Ďalšie rozšírenie Únie sa konalo

v roku 2007 o dva členské štáty – Bulharsko a Rumunsko. Posledné rozšírenie únie sa uskutočnilo v roku 2013, kedy sa členom Európskej únie stalo Chorvátsko.

Vývoj počtu obyvateľstva rástol do roku 2011. V roku 2012 sme zaznamenali pokles celkového počtu obyvateľstva. Pokles či nárast populácie v Európskej únii ovplyvňuje integrácia nových krajín a zmeny v počte obyvateľstva. Za týmito zmenami sú faktory ako prirodzený prírastok obyvateľstva a čistá migrácia v členských krajinách a v EÚ ako celku. Aktuálne žije v zoskupení EÚ približne 508 mld. obyvateľov z 28 krajín. Percentuálny podiel jednotlivých krajín na obyvateľstve EÚ znázorňuje graf č. 1.

Graf 1. Zloženie obyvateľstva EÚ. Podiel populácie členských krajín

Zdroj: vlastné spracovanie údajov z Eurostat

Graf č. 1 znázorňuje jednotlivé krajiny Európskej únie a podiel ich obyvateľstva na celkovom obyvateľstve. Najväčší podiel na obyvateľstve Európskej únie má Nemecko. Obyvateľstvo Nemecka tvorí 15, 97 % z celkového počtu obyvateľstva. Druhý najväčší podiel patrí Francúzsku, ktorého obyvateľstvo tvorí približne 13,06 % z celkového obyvateľstva EÚ. Väčší podiel na celkovom obyvateľstve EÚ má ešte Spojené kráľovstvo (12,76 %), Taliansko (11,96 %), Španielsko (9,14 %) a Poľsko

(7,47 %). Menší podiel na celkovom obyvateľstve ,od 1 do 5 %, tvoria krajiny Belgicko (2,21 %), Bulharsko (1,42 %), Česká republika (2,07 %), Dánsko(1,11 %), Fínsko (1,08 %), Grécko (2,14 %), Holandsko (3,32 %), Maďarsko (1,94 %), Portugalsko (2,04 %), Rakúsko (1,69 %), Švédsko (1,92 %) a Slovensko (1,07 %). Podiel na celkovom obyvateľstve Európskej únie pod úrovňou jedného percenta tvorí Chorvátsko (0,83 %), Estónsko (0,26 %), Írsko (0,91 %), Litva (0,57 %), Lotyšsko (0,39 %), Slovinsko (0,41 %). Trojicu s najmenším podielom obyvateľstva Európskej únie tvorí Cyprus (0,17 %), Luxembursko (0,11 %) a Malta (0,08 %).

Slovenská republika

Pre Slovenskú republiku sme skúmali vývoj počtu obyvateľstva v daných rokoch a podiel mužského a ženského obyvateľstva. Vývoj znázorňuje tabuľka č. 2.

Tabuľka 2. Vývoj obyvateľstva SR, podiel žien a mužov

SVK	spolu	muži	ženy	% muži	% ženy
2000	5 398 657	2 625 126	2 773 531	48,63	51,37
2001	5 378 783	2 612 512	2 766 271	48,57	51,43
2002	5 378 951	2 611 921	2 767 030	48,56	51,44
2003	5 374 873	2 609 754	2 765 119	48,55	51,45
2004	5 371 875	2 608 131	2 763 744	48,55	51,45
2005	5 372 685	2 609 024	2 763 661	48,56	51,44
2006	5 372 928	2 609 855	2 763 073	48,57	51,43
2007	5 373 180	2 610 655	2 762 525	48,59	51,41
2008	5 376 064	2 613 688	2 762 376	48,62	51,38
2009	5 382 401	2 618 337	2 764 064	48,65	51,35
2010	5 390 410	2 623 546	2 766 864	48,67	51,33
2011	5 392 446	2 625 173	2 767 273	48,68	51,32
2012	5 404 322	2 631 752	2 772 570	48,70	51,30
2013	5 410 836	2 635 979	2 774 857	48,72	51,28
2014	5 415 949	2 639 060	2 776 889	48,73	51,27
2015	5 421 349	2 642 328	2 779 021	48,74	51,26

Zdroj: vlastné spracovanie údajov z Eurostat

Podiel žien a mužov na celkovom počte obyvateľov sa vo vývoji výrazne nemení. Ženská populácia v pozorovaných obdobiach prevyšuje mužskú populáciu na celkovom počte obyvateľstva. Muži tvoria v priemere 48,63 % celkovej populácie Slovenska. Ženy predstavujú v priemere 51,37 % obyvateľstva, čiže nadpolovičnú väčšinu.

4.2 Pôrodnosť a plodnosť

Plodnosť a pôrodnosť sú z demografického hľadiska dôležitými ukazovateľmi pre zachovanie a reprodukciu populácie. Všeobecne známym sa stáva fakt, že obyvateľstvo starne a rodí sa menej detí. Spôsobuje to súčasný trend odkladania materstva na neskorší vek ženy. Moderným prvkom sa stáva mať v priemere 2 až 3 deti.

Európska únia

V Európskej únii pôrodnosť zodpovedá ukazovateľom z 28 krajín. Jednotlivé krajiny vykazujú rôzne hodnoty pre pôrodnosť.

Pôrodnosť v Európskej únii môžeme bližšie pozorovať na základe údajov z tabuľky č. 3., kde je zobrazený počet živonarodených detí na jednu ženu podľa jej veku za všetky členské krajiny Európskej únie.

Tabuľka 3. Počet živonarodených detí podľa veku rodičky, EÚ

EU	2007	2014
15 - 19	220 656	149 023
20 - 24	832 715	657 863
25 - 29	1 571 455	1 448 667
30 - 34	1 654 830	1 694 913
35 - 39	862 950	947 953
40 - 44	169 822	214 706
45 - 49	8 052	13 382
spolu	5 320 480	5 126 507

Zdroj: Eurostat

V tabuľke č.3 vidíme, že najvyššia pôrodnosť v Európskej únii sa dosahuje u žien vo vekovej kategórii od 25 do 29 rokov a od 30 do 34 rokov. Najnižšiu pôrodnosť sledujeme u starších rodičiek, vo veku 45 až 49 rokov.

Keď sa pozrieme bližšie na celkovú pôrodnosť v daných obdobiach vidíme, že v roku 2014 celková pôrodnosť poklesla. Poklesla aj pôrodnosť u rodičiek mladších ako 25 rokov v porovnaní s rokom 2007. Na druhej strane vidíme nárast pôrodnosti u starších rodičiek, vo veku 40 a viac rokov. Pôrodnosť vo vekových kategóriách od 25 do 39 rokov zostáva približne rovnaká.

Slovenská republika

Tak ako pri Európskej únii, porovnali sme celkový počet živonarodených detí podľa veku ženy aj pre Slovensko. Jednotlivé kategórie sú rozdelené podľa plodného veku ženy, čiže obdobie vo veku od 15. do 49. roku života ženy. Počet živonarodených detí na v jednotlivých vekových kategóriách znázorňuje tabuľka č. 4.

Tabuľka 4. Počet živonarodených detí podľa veku rodičky, SR

SVK	2 007	2 014
15 - 19	3 979	3 425
20 - 24	11 628	8 938
25 - 29	19 047	16 544
30 - 34	14 525	16 906
35 - 39	4 398	7 891
40 - 44	772	1 242
45 - 49	36	42
spolu	54 385	54 988

Zdroj: Eurostat

Z tabuľky č.4 vidíme, že na Slovensku celková pôrodnosť v roku 2014 stúpila oproti roku 2007. Najplodnejšie obdobie v roku 2007 zaznamenávame vo vekovej kategórii 25 – 29 rokov. V roku 2014 sa najplodnejšie obdobie žien posunulo do vekovej hranice 30 – 34 rokov. Pri porovnávaní vekových kategórií 20 – 24 rokov a 25 – 29 rokov vidíme výrazný pokles pôrodnosti v roku 2014 oproti roku 2007. Opačný prípad nastal vo vekových kategóriách 30 a viac rokov, kedy zaznamenávame výrazné zvyšovanie pôrodnosti.

4.2.1 Chlapci a dievčatá

Pri pôrodnosti pozorujeme, aký podiel chlapcov a dievčat sa narodil z celkového počtu živonarodených detí. Celkový počet živonarodených chlapcov a dievčat v Európskej únii a na Slovensku znázorňuje tabuľka č. 5. Tabuľka zároveň obsahuje aj percentuálne vyjadrenie počtu živonarodených chlapcov a dievčat.

Tabuľka 5. Podiel chlapcov a dievčat na celkovom počte narodených v absolútnych a percentuálnych hodnotách, EÚ, SR

rok 2014	EU	SR	%	EU	SR
chlapci	2 632 409	28 076	chlapci	51,35	51,06
dievčatá	2 494 098	26 912	dievčatá	48,65	48,94
spolu	5 126 507	54 988	spolu	100	100

Zdroj: Eurostat

V roku 2014 sa v Európskej únii narodilo 5 126 507 detí, z toho 2 632 409 chlapcov a 2 494 098 dievčat. Podiel počtu chlapcov na celkovom počte narodených detí je 51,35 % a podiel počtu dievčat v EÚ je 48,65. V roku 2014 sa v EÚ narodilo viac chlapcov ako dievčat.

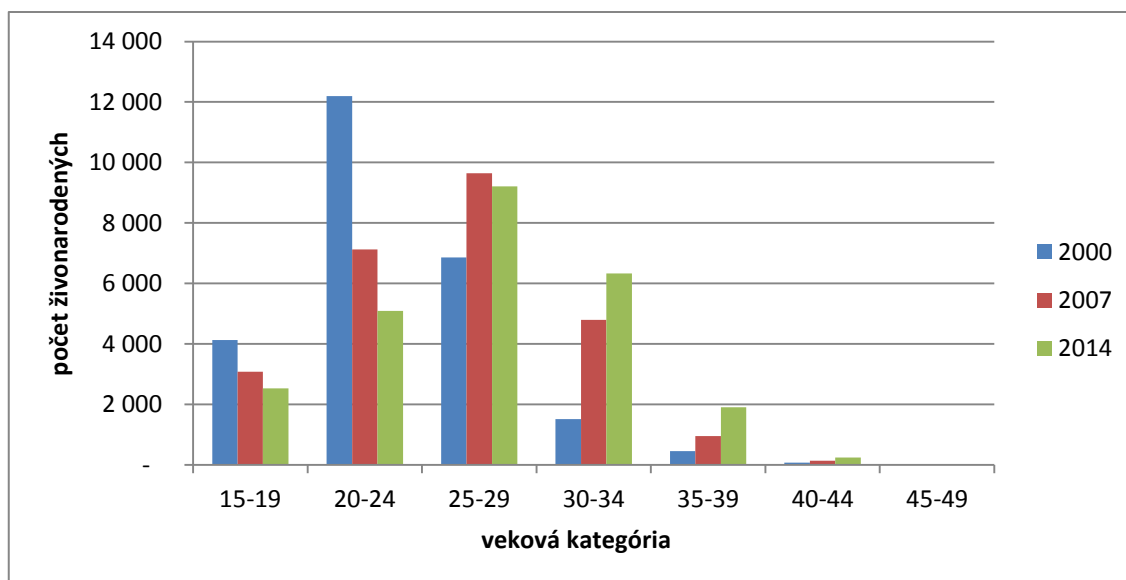
Na Slovensku sa v roku 2014 sa narodilo 54 988 detí, z toho 28 076 chlapcov a 26 912 dievčat. Na celkovom počte narodených detí tvorili chlapci 51,06 % a dievčatá 48,94 %. Tak ako v EÚ aj na Slovensku sa v danom roku narodilo viac chlapcov ako dievčat.

4.2.2 Vek ženy pri prvom pôrode

V nasledujúcej časti ukazovateľa plodnosti a pôrodnosti sme skúmali, ako sa v daných časových obdobiach mení vek žien pri prvom pôrode.

V minulých storočiach sa ženy vydávali a mali prvých potomkov v skoršom veku. Dnes je tento jav na ústupe. Ženy rodia svojich prvých potomkov v neskoršom veku. Túto skutočnosť môžeme pozorovať v grafe č. 2, ktorý znázorňuje vek ženy pri prvom pôrode v Európskej únii.

Graf 2. Vek ženy pri prvom pôrode, EÚ

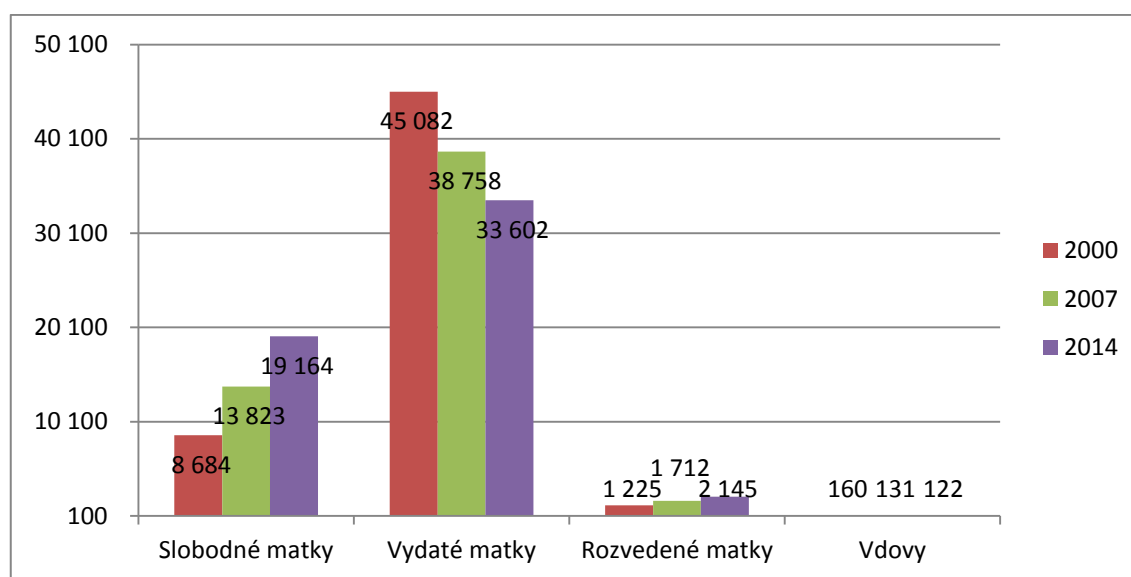
Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z Eurostat

Z grafu č.2 pozorujeme, že v roku 2000 sa najviac prvorodených detí narodilo ženám vo vekovej kategórii 20 – 24 rokov. V rokoch 2007 a 2014 sa najviac prvorodených detí narodilo už u žien vo vyššej vekovej kategórii 25 – 29 rokov. Keď si pozrieme roky 2000 a 2007 vidíme, že najčastejší výskyt prvého pôrodu u žien bol v prvých troch vekových kategóriách. Rok 2014 zaznamenáva najčastejší výskyt prvého pôrodu vo veku od 20 do 34 rokov. Zaujímavým faktom v roku 2014 je nárast prvého pôrodu vo vekovej kategórii od 35 do 39 rokov v porovnaní s rokom 2007 o dvojnásobok. Tu je viditeľný posun vekovej hranice o 5 rokov pri prvom pôrode.

4.2.3 Rodinný stav

Pôrodnosť sa tiež hodnotí z hľadiska rodinného stavu ženy – rodičky. Kategorizácia rodinného stavu rodičky je rozdelená do štyroch skupín. Ženy rozlišujeme ako slobodné matky, matky v manželstve (vydaté), rozvedené matky a vdovy⁷. Pôrodnosť podľa rodinného stavu v Európskej únii zobrazuje graf č. 3.

Graf 3. Rodinný stav ženy, EÚ

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z Eurostat

Z grafu č.3 vyčítame, že najviac detí sa narodilo vo všetkých pozorovaných obdobiach do ucelenej rodiny s oboma rodičmi. Najnižší počet narodených detí vo všetkých pozorovaných obdobiach vykazuje skupina ovdovelých rodičiek. Keď si porovnáme kategóriu slobodné matky a rozvedené matky, pôrodnosť v týchto skupinách v pozorovaných obdobiach stúpa. U slobodných matiek sa v roku 2000 narodilo 8684 detí a v roku 2014 sa toto číslo výrazne zvyšovalo až na hodnotu 19 164 detí. U rozvedených matiek bola táto hodnota v roku 2000 na úrovni 1225 detí a v roku 2014 sa takmer zdvojnásobila na hodnotu 2145 detí. Naopak je to u žien, ktoré žijú v manželskom zväzku, kde ukazovateľ pôrodnosti klesá. V roku 2000 sa do manželstva narodilo 45 082 detí a do roku 2014 tento ukazovateľ poklesol na úroveň 33 602 detí.

⁷ Definície rodinného stavu podľa Štatistického úradu Slovenskej republiky:

Slobodné – osoby, ktoré nikdy neuzavreli manželstvo

Vydaté – osoby žijúce v manželstve

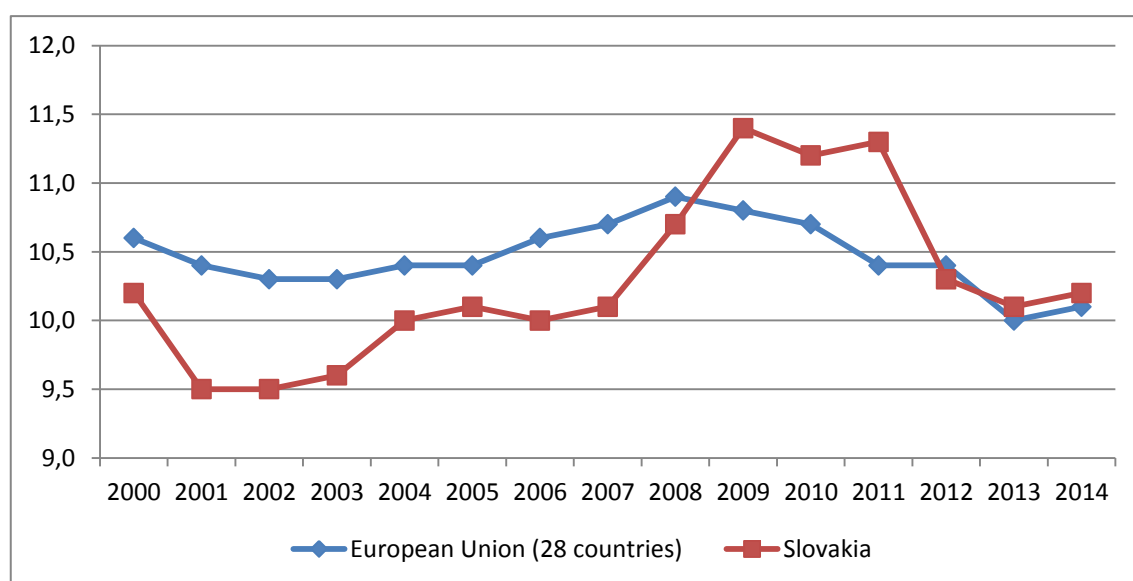
Rozvedené – osoby, ktorých manželstvo právne zaniklo

Vdovy – osoby, ktorých manželstvo zaniklo smrťou manželského partnera (manžela)

4.2.4 Hrubá miera pôrodnosti

V teoretickej časti sme definovali hrubú mieru pôrodnosti. Pri analýze hrubej miery pôrodnosti sme vychádzali z počtu narodených detí a počtu stredného stavu obyvateľstva v jednotlivých rokoch. Vývoj hrubej miery pôrodnosti pre Európsku úniu a Slovenskú republiku zobrazuje graf č. 4. Môžeme pozorovať výrazné zmeny, hlavne čo sa Slovenskej republiky týka.

Graf 4. Hrubá miera pôrodnosti, EÚ, SR

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z Eurostat

Na grafe č. 4 znázorňujúcom vývoj hrubej miery pôrodnosti Európskej únie vidíme, že pôrodnosť od roku 2000 klesala. V roku 2005 sme zaznamenali mierny nárast. Najvyššiu hodnotu hrubej miery pôrodnosti vykazuje rok 2008. Následne začala hrubá miera pôrodnosti klesať až do roku 2013. Krivka Európskej únie na grafe č. 4 vyjadruje, že v posledných skúmaných rokoch sa rodilo menej detí.

Krivka pôrodnosti na Slovensku znázornená červenou farbou na grafe č. 4 v roku 2001 výrazne poklesla. Následne sme zaznamenali mierny nárast až do roku 2007. V rokoch 2008 a 2009 vývoj hrubej miery pôrodnosti výrazne stúpol. Nasledovné dva roky môžeme vidieť mierny pokles a následne mierny nárast pôrodnosti. Po roku 2012 smeruje krivka hrubej miery pôrodnosti na Slovensku opäť nadol.

4.3 Úmrtnosť

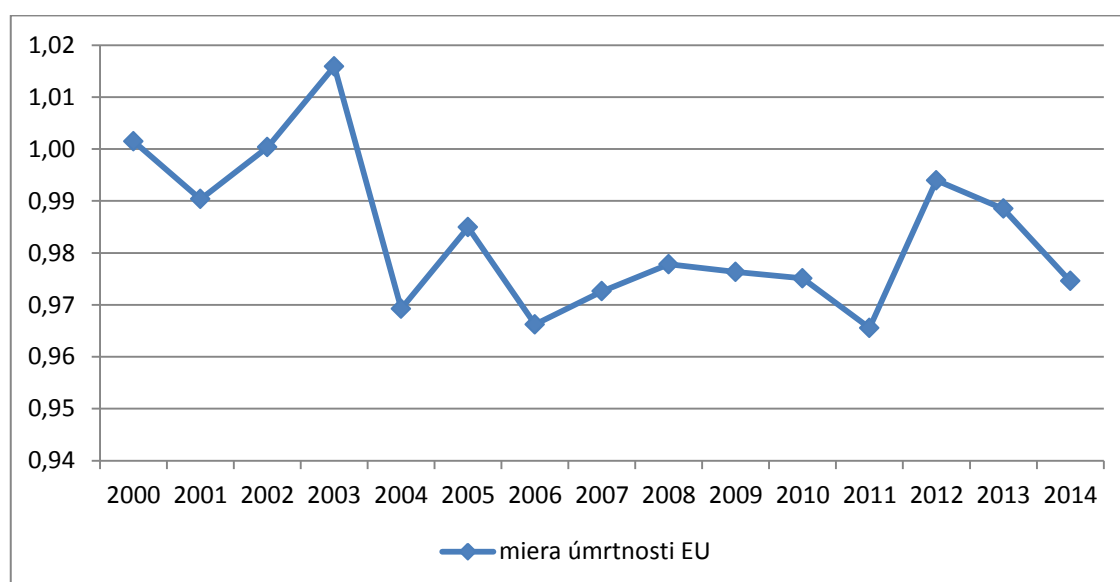
Ukazovateľ úmrtnosti je dôležitý pri výpočtoch prirodzeného prírastku, kedy odpočítavame počet zomrelých osôb od živonarodených detí v danom roku. Úmrtnosť sa pri hlbšom skúmaní delí do viacerých skupín podľa príčiny úmrtia, napríklad prirodzená smrť, srdcovo – cievne ochorenia, rakovinové ochorenia, choroby dýchacieho systému, autonehody, samovraždy a ďalšie. Pri hlbšej analýze môžeme určiť najčastejšie vyskytované príčiny smrti podľa pohlavia, podľa veku alebo v ktorých častiach krajiny sa daná príčina smrti vyskytla najčastejšie.

Pozorovali sme vývoj hrubej miery úmrtnosti v rámci Európskej únie a na Slovensku. Na grafe č. 7 je znázornený vývoj miery úmrtnosti v rámci Európskej únie a na grafe č. 8 je znázornený vývoj miery úmrtnosti Slovenska.

Európska únia

Vývoj miery úmrtnosti v Európskej únii od začiatku 21.storočia zobrazuje graf č. 7.

Graf 7. Miera úmrtnosti, EÚ

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z Eurostat.

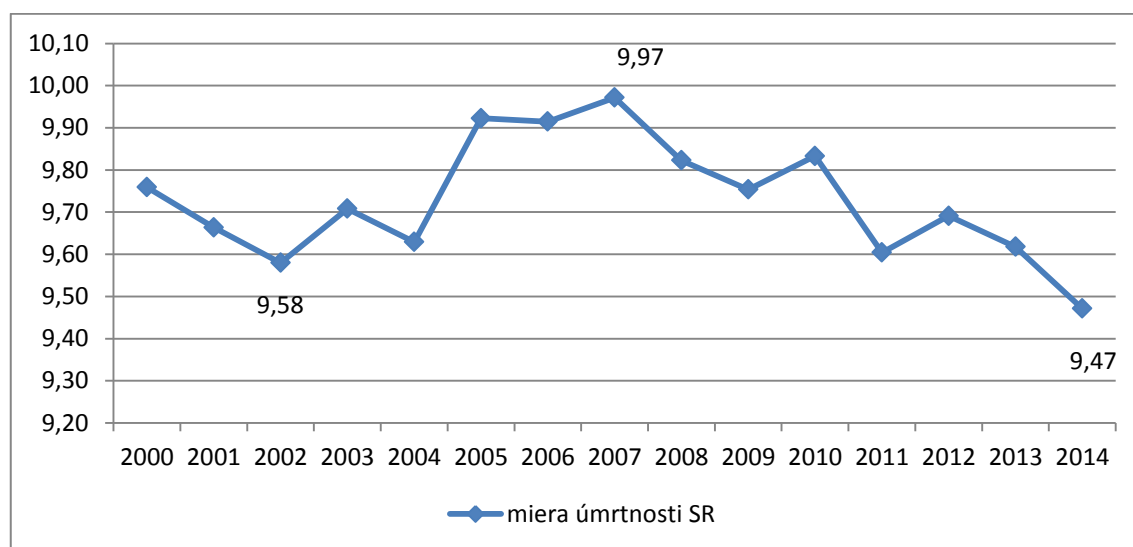
Na základe údajov z grafu č. 7 konštatujeme v roku 2001 pokles úmrtnosti v Európskej únii. Následne tento ukazovateľ vystúpil a opäť prudko klesol. V roku 2005

sme zaznamenali nárast miery úmrtnosti oproti roku 2004. V nasledovných rokoch miera úmrtnosti zaznamenala postupný nárast až do roku 2008. Do roku 2011 krivka miery úmrtnosti smerovala smerom nadol. Posledný nárast môžeme vidieť v roku 2012, kedy sa úmrtnosť v Európskej únii zvýšila. Do konca pozorovaného obdobia sme zaznamenali len pokles hrubej miery úmrtnosti v Európskej únii.

Slovenská republika

Vývoj hrubej miery úmrtnosti na Slovensku znázorňuje graf č. 8.

Graf 8. Miera úmrtnosti, SR

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z infostat.sk

Vývoj miery úmrtnosti na Slovensku od roku 2000 klesá po rok 2002, kedy dosahovala približne 9,58 zomrelých osôb na 1000 obyvateľov Slovenska. V nasledujúcich rokoch miera úmrtnosti stúpala a v roku 2007 dosiahla hranicu 9,97 zomrelých osôb na 1000 obyvateľov. Následne evidujeme pokles miery úmrtnosti. V roku 2014 zomrelo približne 9,47 osôb na 1000 obyvateľov Slovenska.

4.4 Sobášnosť

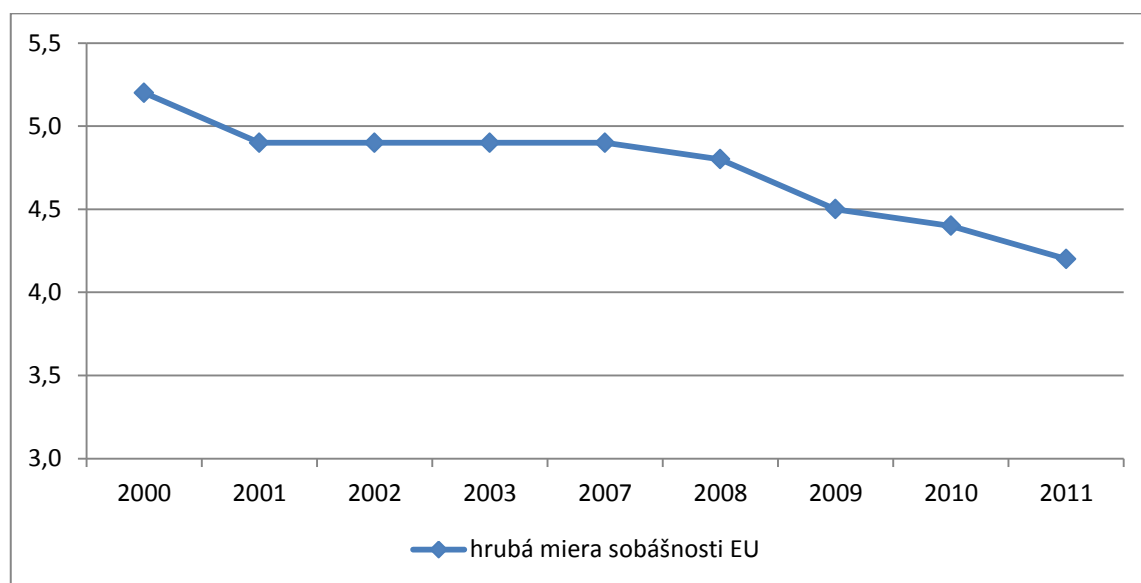
Sobášnosť je ďalším dôležitým ukazovateľom demografického vývoja. Sobášnosť má pozitívny vplyv na ďalšiu reprodukciu obyvateľstva, čiže na pôrodnosť.

Hrubú mieru sobášnosti určuje podiel sobášov na strednom stave obyvateľstva na 1000 obyvateľov. Vývoj sobášnosti v rámci Európskej únie a na Slovensku sme znázornili v grafoch č. 9 a 10.

Európska únia

Vývoj sobášnosti v Európskej únii je zobrazený v grafe č. 9.

Graf 9. Hrubá miera sobášnosti, EÚ

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z Eurostat.

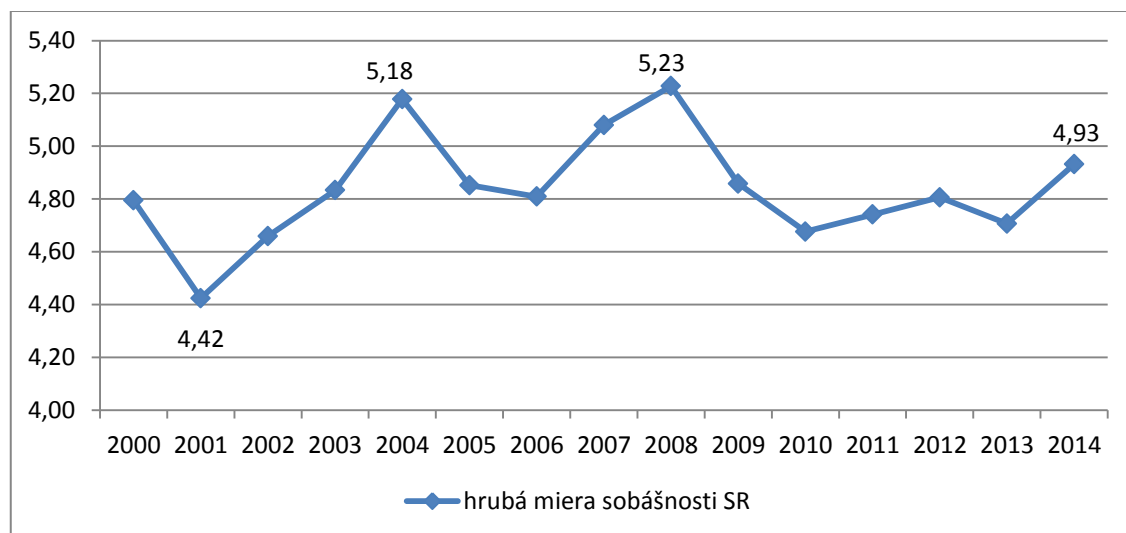
Na základe údajov z grafu č. 9 môžeme konštatovať, že hrubá miera sobášnosti v Európskej únii má klesajúci smer. Od začiatku pozorovaného obdobia, od roku 2000, sme zaznamenali pokles. V nasledujúcich troch rokoch sa držala tesne pod úrovňou 5, čo znamená že na 1000 obyvateľov Európskej únie pripadalo približne 5 sobášov. Od roku 2007 miera úmrtnosti klesala. V roku 2001 pripadalo na 1000 obyvateľov EÚ približne 4,1 uzatvorených manželstiev.⁸

⁸Údaje za roky 2004, 2005, 2006, 2012, 2013 a 2014 neboli v databáze Eurostat dostupné.

Slovenská republika

Krivka hrubej miery sobášnosti na Slovensku je znázornená na grafe č. 10.

Graf 10. Hrubá miera sobášnosti, SR

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z infostat.sk

Na grafe č. 10 vidíme, že najmenej uzatvorených sobášov udáva rok 2001. V danom roku vychádza približne 4,42 uzavretých sobášov na 1000 obyvateľov Slovenskej republiky. Najviac uzatvorených sobášov evidujeme v roku 2008, kedy na 1000 obyvateľov pripadá 5,23 uzavretých manželstiev. Vidíme, že od roku 2001 hrubá miera sobášnosti rastie do roku 2004, kedy postupne klesá do roku 2006. Nasledovné dva roky opäť hrubá miera sobášnosti narastá a od roku 2008 klesá. V roku 2010 evidujeme mierny nárast miery sobášnosti. V roku 2014 pripadá na 1000 obyvateľov približne 4,93 uzavretých manželstiev.

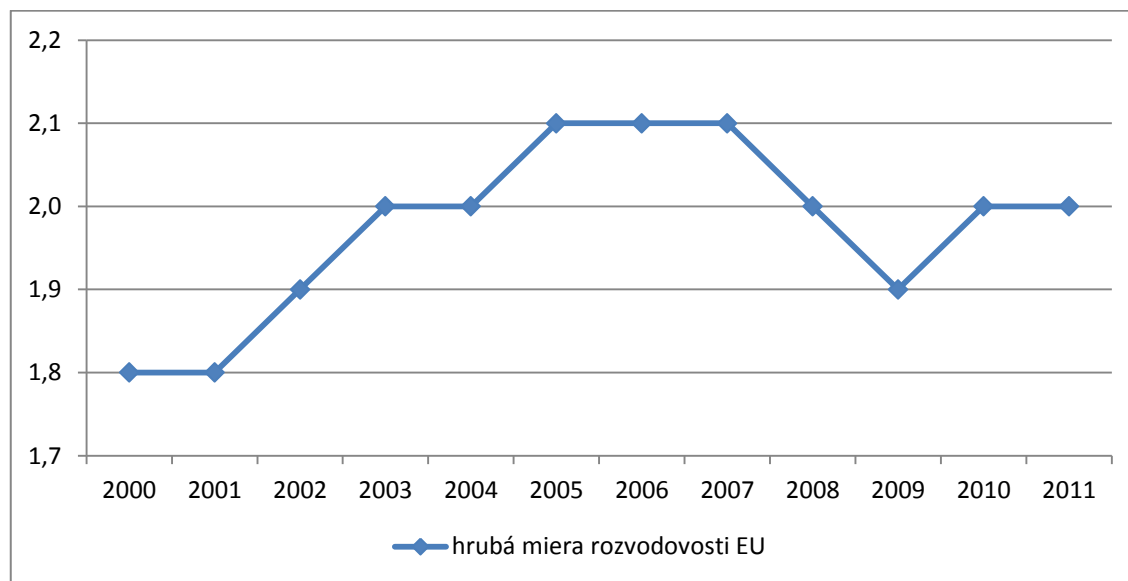
4.5 Rozvodovosť

Pre hlbšie skúmanie ukazovateľa rozvodovosti pozorujeme vek manželov pri rozvode, dĺžku trvania manželstva, počet rozvodov jedného z partnerov, príčinu rozvodu, počet maloletých detí v zanikajúcom manželstve a iné faktory.

Počet rozvedených manželstiev na 1000 obyvateľov danej krajiny bližšie približuje miera rozvodovosti. Hrubá miera rozvodovosti vyjadruje podiel všetkých rozvodov za daný rok na strednom stave obyvateľstva krajiny. Vývoj rozvodovosti v Európskej únii znázorňuje graf č. 11.

Európska únia

Graf 11. Hrubá miera rozvodovosti, EÚ

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z Eurostat.

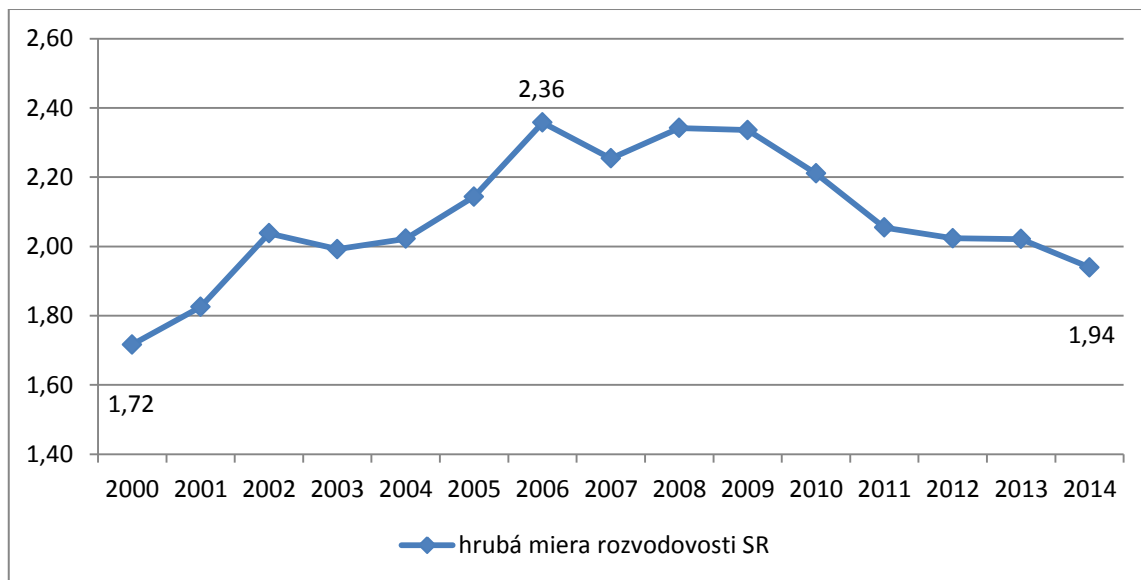
Na grafe č. 11 je znázornený vývoj hrubej miery rozvodovosti v Európskej únii. Roky 2000 a 2001, hrubá miera rozvodovosti je na približne rovnakej úrovni. Od roku 2002 sme zaznamenali nárast miery rozvodovosti. V rokoch 2005 – 2007 sa miera rozvodovosti ustálila na úrovni 2,1 rozvodu na 1000 obyvateľov za rok. Do roku 2009 poklesla rozvodovosť v Európskej únii na úroveň 1,9 rozvodu na 1000 obyvateľov ročne. V ďalších dvoch rokoch následne stúpila rozvodovosť a držala sa na úrovni dvoch rozvodov na 1000 obyvateľov za rok.⁹

⁹ Štatistický úrad EÚ – eurostat – evidoval hrubú mieru rozvodovosti ku roku 2011.

Slovenská republika

Vývoj hrubej miery rozvodovosti pre Slovenskú republiku znázorňuje graf č. 12.

Graf 12. Hrubá miera rozvodovosti, SR

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z infostat.sk

Miera rozvodovosti na Slovensku rástla od roku 2000, kedy pripadalo na 1000 obyvateľov 1,72 rozvodov. V roku 2006 dosiahla maximálnu hodnotu z celého pozorovaného obdobia, približne 2,36 rozvodov na 1000 obyvateľov. V roku 2007 sledujeme pokles miery rozvodovosti na úroveň 2,21 rozvodov na 1000 obyvateľov. V ďalšom roku miera rozvodovosti mierne stúpila ale následne začala opäť klesať. V roku 2014 pripadalo na 1000 obyvateľov Slovenska približne 1,94 rozvodov.¹⁰

4.6 Štruktúra obyvateľstva

Pri pozorovaní štruktúry obyvateľstva si vyberáme z troch základných skupín. Biologická skupina skúma zloženie populácie podľa veku, rasy či rodinného stavu. Ekonomická skupina zahŕňa rozdelenie populácie podľa povolania či zamestnania.

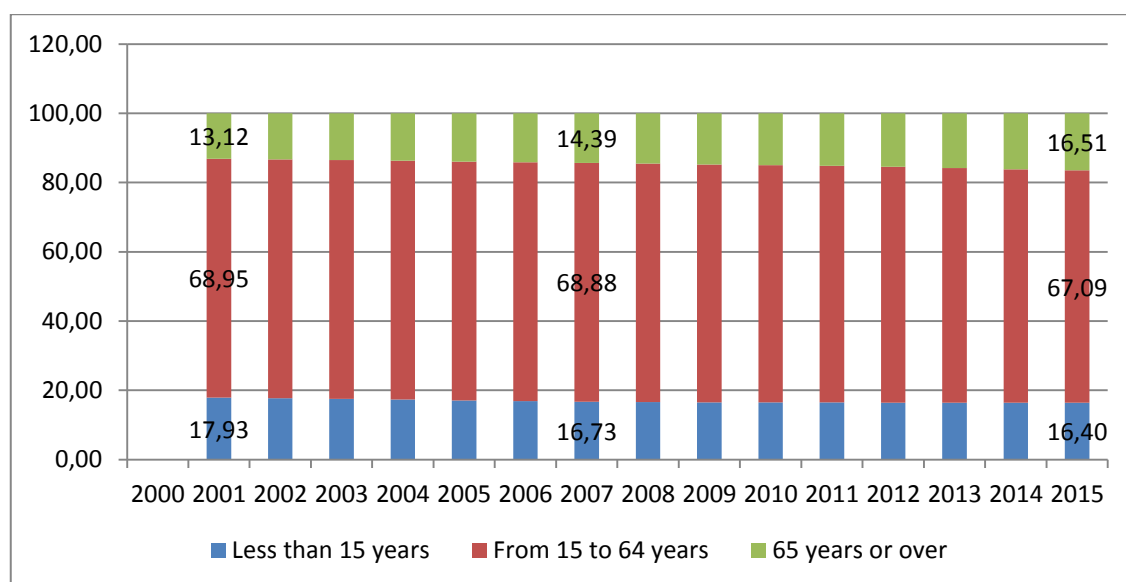
¹⁰ Pri výpočte rozvodovosti sme do celkového počtu rozvodov nezahrnuli podané návrhy o rozvod. Pracovali sme len s údajmi zrealizovaných rozvodov.

V rámci skupiny kultúra pozorujeme obyvateľstvo podľa vzdelania, národnosti či jazyka.

V práci sme sa zamerali na vekovú štruktúru obyvateľstva. Uvedenú kategóriu sme skúmali pre mužskú a ženskú časť obyvateľstva. Podľa štatistického úradu Európskej únie – Eurostat sme pre Európsku úniu rozlišovali tri hlavné vekové skupiny. Prvú skupinu tvorí obyvateľstvo vo veku od 0 do 14 rokov, druhá skupina je vo vekovom rozpätí od 15 do 64 rokov a tretia skupina je obyvateľstvo staršie ako 65 rokov.

Zloženie mužského obyvateľstva Európskej únie v troch hlavných vekových kategóriách sme znázornili v grafe č. 13.

Graf 13. Hlavné vekové kategórie - muži, EÚ

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z Eurostat.

Na základe údajov z grafu č. 13 môžeme konštatovať, že vývoj mužov mladších ako 15 rokov klesá. Kým v roku 2000 sme evidovali takmer 18 % mužov mladších ako 15 rokov, v roku 2015 tento ukazovateľ klesol na hranicu 16,40 % z celkového mužského obyvateľstva.

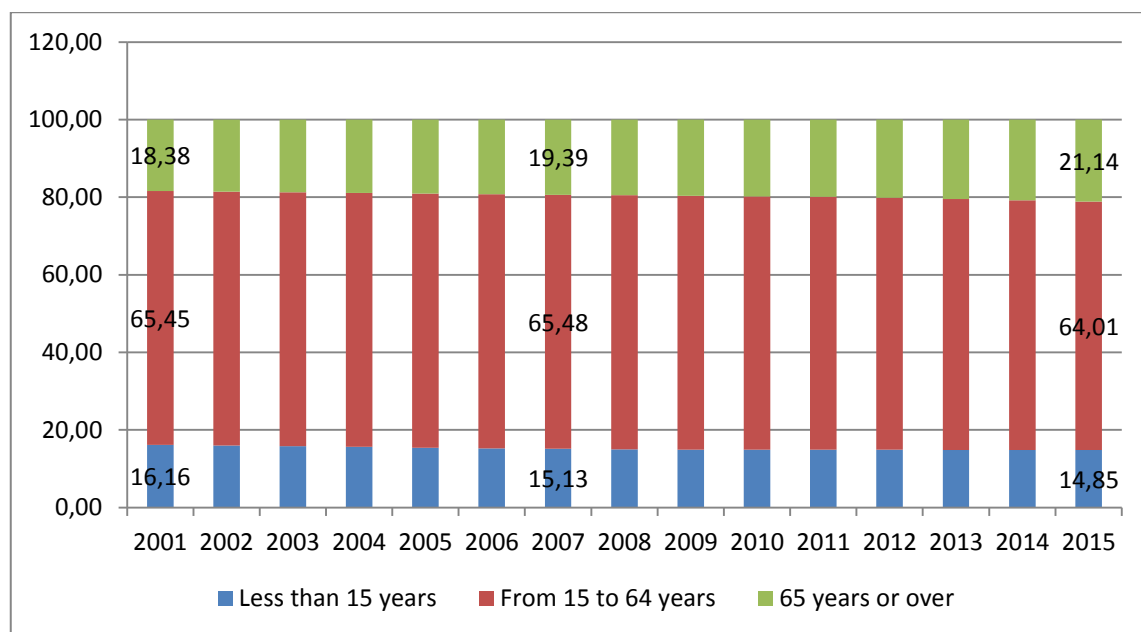
Podobne je na tom veková kategória vo veku od 15 do 64 rokov, kedy sme tiež zaznamenali pokles vo vývoji. V roku 2000 tvorilo túto vekovú kategóriu skoro 69 % mužov z celkového počtu mužského obyvateľstva. V roku 2007 sme zaznamenali len

mierny pokles na úroveň 68,88 % mužského obyvateľstva. Do roku 2015 tvorili muži vo veku od 15 do 64 rokov približne 67,09 % mužského obyvateľstva.

Opačnú situáciu sme pozorovali u mužov starších ako 65 rokov. V tejto vekovej kategórii sme zaznamenali mierny nárast. V roku 2000 tvorili muži starší ako 65 rokov približne 13,12 % z mužského obyvateľstva. Následne ukazovateľ rástol a v roku 2007 tvorili muži starší ako 65 rokov približne 14,39 % mužského obyvateľstva. Rok 2015 zaznamenal nárast mužov starších ako 65 rokov na úroveň 16,51 % mužského obyvateľstva.

Rozdelenie žien podľa vekových kategórií pre Európsku úniu zobrazuje graf č. 14.

Graf 14. Hlavné vekové kategórie - ženy, EÚ

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z Eurostat.

Pri analýze vekových kategórií žien sme zistili podobnosť vo vývoji s mužským obyvateľstvom. Podobne sme zaznamenali pokles pri vekových kategóriách mladších ako 15 rokov a od 15 do 64 rokov. Nárast sme zaznamenali pri ženách starších ako 65 rokov.

Z grafu č. 14 môžeme vyčítať pokles vo vývoji ženského obyvateľstva mladšieho ako 15 rokov. V roku 2000 sme evidovali približne 16,16 % žien vo veku do 15 rokov. V roku 2007 sme zaznamenali pokles žien vo veku do 15 rokov na úroveň 15,13 % ženského obyvateľstva. Pokles približne o 0,3 % sme zaznamenali u žien

mladších ako 15 rokov v roku 2015, kedy táto zložka tvorila približne 14,85 % ženského obyvateľstva.

Zložka ženského obyvateľstva vo veku od 15 do 64 rokov tvorila na začiatku pozorovaného obdobia približne 65,45 % ženského obyvateľstva. V roku 2007 sme zaznamenali minimálny nárast na úroveň 65,48 % ženského obyvateľstva. Rok 2015 evidoval pokles žien vo veku 15 – 64 rokov na úroveň 64,01 % ženského obyvateľstva.

Ženy staršie ako 65 rokov tvoria tretiu pozorovanú skupinu. Tu môžeme sledovať nárast počtu tejto vekovej zložky každým rokom. Kým v roku 2000 tvorili ženy staršie ako 65 rokov približne 18,38 % ženského obyvateľstva, v roku 2007 sa ich podiel zvýšil na úroveň 19,35 % ženského obyvateľstva. V poslednom pozorovanom roku, 2015, dosiahla veková kategória žien starších ako 65 rokov úroveň 21,14 % ženského obyvateľstva.

Slovenská republika

Na základe údajov zo Štatistického úradu Slovenskej republiky sme vekovú štruktúru pre Slovensko rozlišovali v troch vekových hraniciach.

Predproduktívne obyvateľstvo sa nachádza v rozpätí 0 až 14 rokov. Za produktívne obyvateľstvo pokladáme populáciu vo veku od 15 do 59 rokov. Poproduktívnu časť obyvateľstva vymedzuje veková hranica 60 a viac rokov. Dané zložky sme porovnávali za mužskú a ženskú časť obyvateľstva. Mužskú časť populácie znázorňuje graf č. 15. Ženská časť populácie je zobrazená na grafe č. 16.

Graf 15. Hlavné vekové kategórie – muži, SR

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z infostat.sk

Graf č. 15 zobrazuje celkový počet mužov v troch vekových kategóriách na Slovensku v daných rokoch. Červená farba zobrazuje zložku mužského obyvateľstva v predproduktívnom veku. Vidíme, že tento ukazovateľ od začiatku pozorovaného obdobia klesá. V roku 2000 predproduktívnu zložku mužov tvorilo približne 20 % mužského obyvateľstva. V roku 2014 podiel predproduktívnej zložky u mužov poklesol na hodnotu 16,13 % mužskej populácie.

Opačný prípad sledujeme u poproduktívnej zložky obyvateľstva, ktorú znázorňuje fialová farba na grafe č. 15. Podiel poproduktívneho mužského obyvateľstva od roku 2000 rástol. V roku 2000 poproduktívna časť mužského obyvateľstva tvorila 12,56 % a v roku 2014 vzrástol podiel poproduktívneho mužského obyvateľstva na úroveň 16,71 % z celkového počtu mužského obyvateľstva.

Produktívna časť obyvateľstva sa v pozorovanom období odlišuje len minimálne a pohybuje sa na úrovni od 66 do 69 % z celkového počtu mužského obyvateľstva Slovenskej republiky.

Graf č. 16. Hlavné vekové kategórie – ženy, SR

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z infostat.sk

Podiel predproduktívnej časti ženského obyvateľstva od roku 2000 klesá až po rok 2011, kedy začína opäť rásť. V roku 2000 tvorilo predproduktívne obyvateľstvo žien približne 18,83 % ženského obyvateľstva. Následne klesalo až po rok 2011, kedy dosiahlo úroveň 14,50 % ženskej časti populácie. V roku 20125 zaznamenávame mierny nárast a do roku 2014 opäť pokles predproduktívnej časti ženského obyvateľstva na úroveň 14,55 % z celkového počtu ženského obyvateľstva.

Poproduktívna zložka obyvateľstva od roku 2000 do posledného skúmaného roku rastie miernym tempom. Na grafe č. 16 vidíme, že v roku 2000 tvorilo poproduktívne ženské obyvateľstvo približne 18,07 % z celkového ženského obyvateľstva. V roku 2009 dosiahlo poproduktívne obyvateľstvo úroveň 20,08 % z celkového počtu žien na Slovensku. Podiel poproduktívnej zložky stále rástol a v poslednom skúmanom roku tvorí poproduktívna časť ženského obyvateľstva 23,02 % z celkového počtu žien na Slovensku.

Produktívna časť tvorila v roku 2000 približne 63,09 % ženskej populácie. Od daného roku rástol podiel produktívnej zložky a v roku 2008 dosiahol úroveň 65,40 % celkového ženského obyvateľstva. Od roku 2008 zaznamenávame pokles a v roku 2014 dosahuje produktívna zložka podiel 62,43 % celkového počtu ženského obyvateľstva.

Diskusia a záver

Cieľom bakalárskej práce bolo skúmať populačný vývoj a jeho charakteristiky od začiatku 21.storočia po súčasnosť. Hlavnou úlohou práce bolo zhodnotiť vývoj demografických ukazovateľov od roku 2000 po súčasnosť.

Na základe teoretických vymedzení, ktoré sme zdefinovali v prvej kapitole, sme v práci pozorovali populačný vývoj a jeho charakteristiky v 21.storočí. Údaje pre dané ukazovatele sme získali zo štatistických stránok Európskej únie a Slovenskej republiky. Následne sme dané údaje aplikovali do vzorcov pre jednotlivé ukazovatele a získali výsledné hodnoty, ktoré sme zhodnotili nasledovne.

Pri skúmaní ukazovateľa celkového počtu obyvateľov sme zistili rastúci počet obyvateľov v Európskej únii. Podiel mužov a žien na celkovom počte obyvateľstva zostáva približne na rovnakých úrovniach v sledovaných rokoch. Muži tvoria v priemere 48,63 % obyvateľstva a ženy tvoria 51,37 % obyvateľstva. Ženy v Európskej únii tvoria nadpolovičnú väčšinu. Ukazovateľ pre Slovenskú republiku klesal do roku 2004. Následne sa počet obyvateľov na Slovensku zvyšoval. Podiel mužov a žien sa v skúmanom období menil v miernych odchýlkach. Podobne ako v Európskej únii, aj na Slovensku tvorí nadpolovičnú väčšinu ženské obyvateľstvo.

Ukazovateľ pôrodnosti sme pozorovali v štyroch kategóriách. Podľa veku rodičky sme zistili, že najviac detí v súčasnosti sa rodí ženám vo veku od 30 do 34 rokov. Tento výsledok vyšiel rovnako pre Európsku úniu i pre Slovenskú republiku. Analýza novorodencov podľa pohlavia na celkovom počte živonarodených detí ukázala na vyšší podiel chlapcov ako dievčat v Európskej únii i na Slovensku. Ďalej sme pozorovali vek ženy pri prvom pôrode pre Európsku úniu. Na základe výsledkov sme konštatovali, že v roku 2000 sa rodilo najviac detí ženám vo veku 20 – 24 rokov, v ostatných pozorovaných rokoch, 2007 a 2014, sa veková hranica posunula na 25 – 29 rokov. Na základe preštudovaných dokumentov a analýzy sme dospeli k záveru, že pokles pôrodnosti vo veku 20 – 29 rokov a nárast pôrodnosti po tridsiatom roku života spôsobuje trend dnešnej doby. Ženy sa chcú vzdelávať a kariérne rásť, z tohto dôvodu odkladajú materstvo do neskoršieho veku života. Vek na vysokoškolské vzdelávanie je do 25 rokov a vek na rozbehnutie kariéry je od 25 do 30 rokov. V týchto vekových

kategóriách sme zaznamenali pokles pôrodnosti. Pri porovnávaní pôrodnosti podľa rodinného stavu ženy, sme dospeli k záveru, že v rámci Európskej únie sa zvýšila pôrodnosť u slobodných a rozvedených matiek a pokles pôrodnosti sme zaznamenali u žien v manželskom zväzku. Na základe uvedených skutočností sme konštatovali pokles pôrodnosti v Európskej únii i na Slovensku.

Zmeny vo vývoji sme zaznamenali i pre ukazovateľ úmrtnosti. Na základe štatistických údajov sme zistili pokles úmrtnosti od roku 2012 v Európskej únii i na Slovensku

Pri pozorovaní ukazovateľa sobášnosti pre Európsku úniu sme zaznamenali pokles daného ukazovateľa vo vývoji. Pre Slovensko sme zaznamenali cyklický vývoj miery sobášnosti. Od roku 2013 sobášnosť na Slovensku začala opäť narastať.

Na základe pozorovaných skutočností vo vývoji ukazovateľa rozvodovosti sme konštatovali rast miery rozvodovosti pre Európsku úniu do roku 2007. Od daného roku sme zaznamenali pokles vo vývoji rozvodovosti. V posledných dvoch rokoch sa miera rozvodovosti udržiava na približne rovnakej úrovni. Pri pozorovaní miery rozvodovosti pre Slovenskú republiku sme zaznamenali rast do roku 2006. Následne sme evidovali pokles miery rozvodovosti až do posledného pozorovaného roku. Z uvedených skutočností vyplýva, že miera rozvodovosti vo všeobecnosti klesá.

Zmeny vo vývoji obyvateľstva sme ďalej pozorovali podľa vekovej štruktúry obyvateľstva pre mužskú a ženskú časť. V rámci Európskej únie sme konštatovali, pre mužskú i ženskú časť obyvateľstva, pokles počtu obyvateľstva vo vekových kategóriách pod 15 rokov a od 15 do 64 rokov. Nárast pri počte obyvateľstva pre obe pohlavia sme zaznamenali u obyvateľov starších ako 65 rokov. Rovnaké skutočnosti v štruktúrnych zmenách obyvateľstva sme zaznamenali i pre Slovenskú republiku.

Pri celkovom zhodnotení z daných ukazovateľov môžeme konštatovať súvislosť medzi poklesom pôrodnosti a nárastom podielu obyvateľstva staršieho ako 65 rokov. Z uvedenej skutočnosti vyplýva, že obyvateľstvo v dôsledku poklesu pôrodnosti starne.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Knižné zdroje:

GREŠŠ, M. 2010. Populácia v rozvojových krajinách. Bratislava : EKONÓM, 2010. 57 s. ISBN 80-225-3000-2.

HRALA, V. a kol. 2005. Geografie světového hospodářství – vybrané kapitoly. Praha: Oeconomica, 2003. ISBN 80-245-0857-5.

LISÝ, J. a kol. 2007. Ekonómia v novej ekonomike. Bratislava : Iura Edition, 2007. 634 s. ISBN 978-80-8078-164-4.

MLÁDEK, J. 1992. Základy geografie obyvateľstva. 1. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1992. 230 s. ISBN 80-08-00768-0.

RIEVAJOVÁ E. a kol. 2013. Sociálne zabezpečenie. Bratislava : EKONÓM, 2013. 339 s. ISBN 978-80-225-3631-8.

VIDOVÁ, J. 2013. Hospodárska politika Európskej únie. Bratislava : EKONÓM, 2013. 358 s. ISBN 987-80-225-3722-3.

ŠÍBL, D. – ŠAKOVÁ, B. 2002. Svetová ekonomika : internacionalizácia – integrácia – globalizácia – interdependencia. 2. dopl. vyd. Bratislava : SPRINT, 2002. 418 s. ISBN 80-8848-98-9.

Elektronické zdroje:

BLEHA, B. – ŠPROCHA, B. – VAŇO, B. 2013. Prognóza populačného vývoja Slovenskej republiky do roku 2060. [online]. 2013. Dostupné na internete : <<http://www.infostat.sk/vdc/pdf/Prognóza2060.pdf>>

EURÓPSKA ÚNIA 2015: Štatistika príčin smrti. [online]. [2016.20.3.]. Dostupné na internete:

<http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Causes_of_death_statistics/sk>

MARENČÁKOVÁ – CHOVANCOVÁ, J. a kol. 2000. Populačný vývoj v Slovenskej republike 1999.[online]. 2000. Dostupné na internete:

<<http://www.infostat.sk/vdc/pdf/popul1999.pdf>>

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, ODBOR ŠTATISTIKY OBYVATELSTVA 2015: Sobášnosť, rozvodovosť a plodnosť na Slovensku. [online]. [2016.20.3.]. Dostupné na internete:

<http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriages_and_births_in_Slovakia/sk>

VAŇO, B. a kol. 2012. Populačný vývoj v Slovenskej republike 2011. [online]. 2012. Dostupné na internete: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/Pop_vyvoj_2011_def.pdf>

ŠTATISTICKÝ ÚRAD EURÓPSKEJ ÚNIE – EUROSTAT:

<<http://ec.europa.eu/eurostat>>

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY – INOSTAT.SK:

< <http://www.infostat.sk/web2015/sk/>>

